

Η ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ ΑΞΙΩΝ ΩΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Δρ. Ιωάννα Μάστορα, BA, MEd, Ph.D

Δρ Φιλοσοφίας

Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια Βιοηθικής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου

Αθηνών, Εργαστηριακή Συνεργάτις Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής

Τμήμα Βιοϊατρικών επιστημών

joannamastoraa@gmail.com

Περίληψη: Η Βιοπολιτική αποτελεί σύνολο μεθόδων που αποσκοπούν στην διαχείριση ανθρωπίνων πληθυσμών από την εξουσία και αρχικά αναφερόταν στην απόλυτη κυριαρχία της εξουσίας. Στην συνέχεια όμως ενσωμάτωσε και αξίες όπως ο σεβασμός στην ελευθερία των πολιτών, στην δυνατότητα εξέλιξής τους, αλλά και στο περιβάλλον. Οι ρίζες αυτών των αξιών βρίσκονται στα αριστοτελικά κείμενα όπου γίνεται λόγος για την ευδαιμονία και την δυνατότητα του ανθρώπου να ζει αρμονικά σε οργανωμένη κοινωνία.

Λέξεις κλειδιά: Βιοπολιτική, Αριστοτέλης, εξουσία

THE SYNTHESIS OF THE VALUES AS A CONDITION OF BIOPOLITICS

Abstract: Biopolitics is a set of methods designed to handle human populations by power and initially referred to the absolute sovereignty of power. But then it also incorporated values such as respect for citizens' freedom, their ability to evolve, but also the environment. The roots of these values are found in the Aristotelian texts, which talk about the bliss and the ability of man to live harmoniously in an organized society.

Keywords: Biopolitics, Aristoteles, authority

1. Αρχές της Βιοπολιτικής

Η Βιοπολιτική αναφέρεται στην διαμόρφωση μεθόδων που θα αποσκοπούν στην ρύθμιση της ζωής και του θανάτου των ανθρώπινων πληθυσμών από την εξουσία. Πρακτικά αυτό καθιστά υπεύθυνη την εκάστοτε εξουσία μέσω της πολιτικής της να διαμορφώνει τις συνθήκες ζωής των ανθρώπων προκειμένου να διατηρεί την δύναμή της. Ο όρος «Βιοπολιτική» ανάγεται στον Foucault, κατά τον οποίο τίθεται τη ζωή στο επίκεντρο των πολιτικών λογικών και τεχνολογιών. Επομένως η πρώτη βασική αξία που ενσωματώνει η Βιοπολιτική είναι αυτή της

Ο Foucault, διακρίνει ιστορικά και αναλυτικά μεταξύ δύο διαστάσεων βιοπολιτικής: την πειθαρχία του ατομικού σώματος και την κοινωνική ρύθμιση του πληθυσμού. Επιπλέον, η ερμηνεία που προσδίδει ο Foucault στην Βιοπολιτική σηματοδοτεί μια θεωρητική κριτική του κυρίαρχου παραδείγματος της εξουσίας, η οποία σε πολλές περιπτώσεις διαμορφώνει το πεπρωμένο των λαών ακόμη και ενάντια στην θέλησή τους (Bishop & Jotterand, 2006). Σύμφωνα μάλιστα με τον Derida ο άνθρωπος εκτός από την οντολογική διάσταση από την οποία διέπεται η φύση του, διαθέτει και ηθική (πώς πρέπει να πράττει) (Rasmussen, 2013), πράγμα που σημαίνει πως οι κοινωνίες διαθέτουν ήδη έναν κώδικα ηθικής που επιβάλλεται στους πολίτες. Σύμφωνα όμως με τον Foucault η εξουσία μπορεί να ασκείται ως απαγόρευση και καταστολή σε ένα πλαίσιο νόμου και νομιμότητας. Στην πραγματικότητα, το συναίσθημα της γενικευμένης ανασφάλειας και ο φόβος της παγκόσμιας και αόρατης απειλής, ενέταξαν την έννοια της ασφάλειας σε μια λογική έκτακτης ανάγκης που συνεπάγεται την επιστράτευση στρατιωτικών μέσων αντίδρασης κατά της τρομοκρατίας, διαταράσσοντας έτσι την ισορροπία μεταξύ ασφάλειας και εγγυήσεων του κράτους δικαίου. Επ’ αυτού ο Derida έχει τονίσει την προβληματική σχέση μεταξύ της έννοιας της κυριαρχίας, της βίας και του νόμου. Τα έργα του Derida μάλιστα χαρακτηρίζονται από συχνές αναφορές στην βία (Rasmussen, 2013).

Ο Foucault ωστόσο έχει επισημάνει, ότι ήδη από τον 18^ο αιώνα η ίδια η εξουσία αρχίζει να βλέπει με ανησυχία την ζωή, μία τακτική που ακολούθησε και ο Agamben, κατά τον οποίο οποίος υποστηρίζει ότι η κυρίαρχη εξουσία δεν συνδέεται με την ικανότητα να φέρει δικαιώματα, αλλά συνδέεται μυστικά με μια «γυμνή ζωή», η οποία είναι η ζωή που περιλαμβάνεται στην πολιτική σφαίρα από έναν παράδοξο αποκλεισμό, που εκτίθεται στη βία και στην απόφαση της κυριαρχικής εξουσίας (Genei, 2006). Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο ο Agamben αναφέρεται στον λεγόμενο *Homo sacer*, στον οποίο το κράτος έχει το δικαίωμα να ασκήσει βία με όποιον τρόπο θέλει. Στο πλαίσιο αυτό δικαιολογείται ακόμη και η άσκηση βίας ακόμη και σε ευπαθείς πληθυσμιακές ομάδες όπως οι πρόσφυγες και οι μετανάστες.

Ο Foucault δεν επέμεινε μόνο στην άσκηση εξουσίας η οποία παραπέμπει σε δυνάστη, αλλά τόνισε πως η Βιοπολιτική μπορεί και να αναφέρεται ακόμη και στο ενδεχόμενο η πολιτική να παρέχει την ελευθερία για τη δημιουργία δομών που επιτρέπουν στους πληθυσμούς να έχει πολλές ελευθερίες, αλλά και ζωτικότητα. Στην περίπτωση αυτή το κράτος ασκεί εξουσία επί της ζωής, αλλά τώρα αυτή η εξουσιαστική δύναμη δεν είναι πλέον κατασταλτική, αλλά παρέχει νέες δυνατότητες εξέλιξης στους πολίτες (Foucault, 1988). Επομένως η ρύθμιση της ζωής γίνεται προς όφελος των πολιτών.

Εκτός όμως από ζητήματα εξουσίας, η Βιοπολιτική μπορεί να θεωρηθεί ως συναφής και με ζητήματα που άπτονται του περιβάλλοντος και ιδιαίτερα της επιβάρυνσης που έχει υποστεί από την ανθρώπινη δραστηριότητα. Είναι γενικά αποδεκτό ότι η ανθρώπινη δραστηριότητα επιδρά καθοριστικά στο περιβάλλον (Kalachanis, 2014), κάτι που σημαίνει ότι αντίστοιχα και η οικονομική δραστηριότητα θα είναι βασίζεται στην εκμετάλλευση

φυσικών πηγών, ανεξάρτητα αν προκύπτουν και προβλήματα στην υγεία. Το γεγονός ότι οικονομία βρίσκεται σε απόλυτη προτεραιότητα διεθνώς επηρέασε και την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων, όπου υποστηρίζεται πως η "γραμματική" της οικολογικής κρίσης μετατράπηκε σε αποκλειστικά οικονομική. Ο Foucault επισημαίνει σχετικά ότι θα έπρεπε να θεσπιστεί και ένα όριο στην οικονομική διαδικασία (Leonardi, 2012).

Στο πλαίσιο αυτό μάλιστα, γίνεται λόγος για την «πράσινη Βιοπολιτική» (green Biopolitics) (Braun & Gottweis, 2004), η οποία αναφέρεται στις εξελίξεις στους τομείς της Βιοτεχνολογίας και της πολιτικής και στην ρύθμιση της βιοεπιστημονικής και τεχνολογικής ανάπτυξης (Hindmarsh, 2005). Επειδή όμως υπάρχουν πολλές αναφορές στην πράσινη βιοτεχνολογία αλλά και στις «πράσινες επιστήμες της ζωής» όπου γίνεται λόγος για γεωργικά προϊόντα διατροφής, αλλά και για γενετικά τροποποιημένα τρόφιμα. Επομένως, φαίνεται λογικό να επεκταθεί η υιοθέτηση της «πράσινη Βιοπολιτικής», η οποία εντάσσεται στο ευρύτερο φάσμα της «οικοπολιτικής», η οποία συνίσταται «στην πολιτική μετά την καταστροφή των συνόρων φύσης-πολιτισμού» (Takei 1998; Hindmarsh, 2005).

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι η Βιοπολιτική αν και αρχικά φαινόταν να αναφέρεται αποκλειστικά και μόνο στην κυριαρχία της εξουσίας επί των ανθρώπων –δίχως να νοιάζεται για την ωφέλειά τους- στην συνέχεια ενσωμάτωσε αξίες όπως η ελευθερία των ανθρώπων να δραστηριοποιούνται όπως επιθυμούν, αλλά και η σχέση τους με το περιβάλλον.

Από την Βιοπολιτική στην ευδαιμονία

Η Βιοπολιτική είναι παραδεκτό πως αποσκοπεί στην ευημερία των πολιτών. Ωστόσο το θέμα αυτό είχε ήδη τεθεί κατά την αρχαιότητα και συγκεκριμένα στην πλατωνική *Πολιτεία* όπου ο Πλάτων αναζητώντας έναν ορισμό της δικαιοσύνης υποστηρίζει ότι δεν αποτελεί απλώς έναν ρυθμιστικό παράγοντα των ανθρωπίνων συναλλαγών και φυσικά ούτε μέσον επιβολής του δικαίου του ισχυροτέρου, αλλά μία πνευματική διαδικασία, η οποία συντελεί στην διατήρηση της ψυχικής αρμονίας του ανθρώπου, η οποία εν τέλει αντανακλά στην Πολιτεία (Καλαχάνης, 2014). Επιπλέον ο Αριστοτέλης είχε αναφερθεί στην έννοια της ευδαιμονίας, την οποία χαρακτηρίζει ως *κάλλιστον και ἄριστον πάντων (Ηθικά Ευδῆμεια, 1214a, 7)*, θεωρώντας την ως ενέργεια σύμφωνη με την αρετή, αλλά και τελικός σκοπός του ανθρωπίνου βίου (*Ηθικά Νικομάχεια, 1109a 20*). Προκειμένου όμως ο άνθρωπος να φτάσει στην ευδαιμονία είναι απαραίτητη η διδασκαλία, η οποία μάλιστα έχει ανάγκη την εμπειρία και τον χρόνο, μία παράμετρος η οποία έχει κεντρική θέση στην παιδαγωγική φιλοσοφία του Αριστοτέλη (Μάστορα, 2017).

Το τιθέμενο ερώτημα είναι ποιες είναι οι απαραίτητες προϋποθέσεις ώστε ο άνθρωπος να προσεγγίσει την ευδαιμονία. Ο φιλόσοφος απαντά λέγοντας ότι ο άνθρωπος είναι *πολιτικόν ζῷον* και προορισμένος από την φύση του να ζει εντός οργανωμένης κοινωνίας, καθώς σε αντίθετη περίπτωση θα ήταν ή θεός ή θηρίο (1253a). Άρα η συνύπαρξη των ανθρώπων δεν είναι απλώς ένα κοινωνικό συμβόλαιο όπως είχε υποστηριχθεί από φιλοσόφους του

Διαφωτισμού όπως ο Rousseau, αλλά μία σημαντική συνιστώσα της ανθρώπινης φύσης. Επομένως και η κρατική οντότητα βάσει αυτού του δεδομένου δεν θα πρέπει να αποσκοπεί απλώς σε μία «διαχείριση» των πραγμάτων της πολιτείας, αλλά να ωθεί τους πολίτες προς το καλό. Ο Αριστοτέλης γράφει επίσης ότι η τέλεια κοινωνία που απαρτίζεται από πολλές κώμες είναι πόλη που φτάνει στο ύψιστο σημείο αυτάρκειας. Η συγκρότησή της οφείλεται σε ανάγκες επιβίωσης, ενώ η συντήρησή της οφείλεται στον στόχο της εξύψωσης της ζωής (*εὖ ζῆν*) (*Πολιτικά*, 1252b, 28). Άρα η ίδια η έννοια της πόλης διαθέτει σκοπό, όπως συμβαίνει και με όλες τις φυσικές διεργασίες (Bostock, 2006), καθιστώντας την θεωρία του Αριστοτέλη τελεολογική. Είναι φανερό ότι ο Αριστοτέλης κάνει σαφή λόγο για την αξία μίας εύρυθμης πολιτείας, η οποία δεν ασκεί κυριαρχία εις βάρος των πολιτών της, αλλά αντιθέτως τους εντάσσει σε ένα αρμονικό σύνολο βελτιώνοντάς τους, μία αρχή η οποία είναι σύμφωνη και με την Βιοπολιτική.

Η ευδαιμονία του ανθρώπου δεν εξαρτάται μόνο από την σχέση του με την εξουσία, αλλά και από την επαφή του με την φύση. Στα αρχαία ελληνικά κείμενα όπως αυτά των Προσωκρατικών φιλοσόφων, αλλά και του Ιπποκράτη είναι διάχυτη η πεποίθηση πως ο άνθρωπος είναι άμεσα συνδεδεμένος με το φυσικό περιβάλλον (Καλαχάνης, 2011). Επίσης το γεγονός πως στο ιπποκρατικό corpus περιγράφονται με ακρίβεια οι επιπτώσεις στην υγεία από παράγοντες όπως ο αέρας, το νερό, η διατροφή, αλλά και το κλίμα σημαίνει ότι ο τρόπος διαχείρισης του περιβάλλοντος θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από σεβασμό. Η αρχή αυτή είναι απολύτως συναφής και με την «πράσινη Βιοπολιτική»

Επίλογος

Είδαμε παραπάνω πως η Βιοπολιτική ενσωματώνει δυο βασικές αρχές, την σχέση του ανθρώπου με την εξουσία, αλλά και με την φύση, παρά το γεγονός ότι αρχικά η εξουσία λειτουργούσε εις βάρος του ανθρώπου. Είναι χαρακτηριστικό όμως πως οι βασικότερες συνιστώσες της Βιοπολιτικής έχουν θεμελιωθεί θεωρητικά ήδη από την ελληνική αρχαιότητα και συγκεκριμένα στα αριστοτελικά και ιπποκρατικά κείμενα. Με την πορεία όμως που έχουν λάβει οι κοινωνίες, απομακρύνονται από το φιλοσοφικό ιδεώδες περί μίας πολιτείας η οποία προάγει την αρμονική συνύπαρξη των μελών της και βασίζεται στον φόβο και σε μία κατ' επίφαση ασφάλεια, δίχως τον απαιτούμενο σεβασμό στο περιβάλλον.

Βιβλιογραφία

- Αριστοτέλης, (1884). *Ηθικά Ευδήμεια*, ed. F. Sussemihl, Leipzig: Teubner.
- Αριστοτέλης, (1894). *Ηθικά Νικομάχεια*, ed. I. Bywater, Oxford: Clarendon Press.
- Bishop, J. & Jotterand, F. (2006). Bioethics as Biopolitics. *Journal of Medicine and Philosophy A Forum for Bioethics and Philosophy of Medicine* Volume 31, 2006 - Issue 3, pp.205-212.
- Bostock, D. (2006). *Space, Time, Matter, and Form: Essays on Aristotle's Physics*, Oxford

University Press.

- Braun, K. Gottweis, H. (2004). Mapping Biopolitics: Medical-Scientific Transformations and the Rise of New Form of Governance. *Discussion paper for European Consortium for Political Research Conference*, Granada, Spain 14-19 April.
- Foucault, M. (1988). The political technology of individuals. In: *Technologies of the Self*, Edited by: Martin, L. H. Gutman, H. and Hutton, P. Boston: University of Massachusetts Press.
- Foucault, M. (2007). *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France, 1977-78*. Ed. Michel Senellart. Translated by Graham Burchell. London: Palgrave Macmillan.
- Genel, K. (2006). The Question of Biopower: Foucault and Agamben.
- Hindmarsh, R. (2005). Green Biopolitics & the Molecular Reordering of Nature. Mapping Biopolitics: Medical-Scientific Transformations and the Rise of New Forms of Governance Workshop, European Consortium for Political Research Conference, Granada, Spain, 14-19 April.
- European Consortium for Political Research Conference, Granada, Spain, 14-19 April.
- Καλαχάνης, Κ. (2011). *Περί της περιβαλλοντικής επίδρασης στην ανθρώπινη υγεία, στο έργο του Ιπποκράτους* Διπλωματική Εργασία, ΠΜΣ «Περιβάλλον και Υγεία, Διαχείριση Περιβαλλοντικών θεμάτων με επιπτώσεις στην Υγεία», Ιατρική Σχολή Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.
- Kalachanis, K. (2014). Environment-Crisis and Human Activity. *European Journal of Social Behaviour, (EJSB)*, vol. 1, issue 1, (2014) pp.10-13.
- Καλαχάνης, Κ. (2014). Όψεις της δικαιοσύνης στην πλατωνική Πολιτεία. *Ηθική-Περιοδικό Φιλοσοφίας*, Ελληνική Εταιρεία Ηθικής, τεύχος 10ο, Οκτώβριος 2014, σσ.58-66.
- Leonardi, E. (2012). *Biopolitics of Climate Change: Carbon Commodities, Environmental Profanations, and the Lost Innocence of Use-Value*, Electronic Thesis and Dissertation Repository, The University of Western Ontario.
- Lemke, T. (2016). Rethinking Biopolitics: The New Materialism and the Political Economy of Life. In Wilmer, S. and Zukauskaitė, A. (eds.), *Resisting Biopolitics: Philosophical, Political, and Performative Strategies*, New York: Routledge, 57-73.
- Μάστορα, Ι. (2017). Η παιδαγωγική φιλοσοφία του Αριστοτέλους. *Τόμος Πρακτικών, 5^ο Διεπιστημονικό Συνεδρίου Φιλοσοφία & Κοσμολογία*, <https://deeaef.gr/?p=1224>
- Rasmussen, C.E. (2013). The Beast and the Sovereign, Biopolitics and Derrida's Menagerie. *Environment and Planning D: Society and Space* Vol 31, Issue 6, pp. 1125 – 1133.
- Takei, M. (1998). *Introduction to the Ecopolitics Discussion List*, <http://www.asle.umn.edu/discuss/ecopolitics.txt>